

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

ojakubowski@nimoz.pl
Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
ul. Goraszewska 7
02-910 Warszawa

Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2014 roku

Criminal threats to the national heritage – an analysis of the events of 2014

Summary: There is a variety of methods that may be used in the analysis of crimes against the cultural heritage which allow us to determine the level of risk. A case study covering all instances of crime against cultural goods during a year allows us to note tendencies present in the behaviour of criminals and helps to develop methods of counteracting similar crimes in the future. Based on the results of a number of such case studies it is then possible to assess the risk of crime against the national heritage in a much more complementary manner and minimise its occurrence. The paper aims to initiate cyclical articles to be published on an annual basis, in which crimes against the national heritage will be presented regularly. It also includes a selection of issues which in the author's opinion may provide additional material for assessing the risk level of the occurrence of crimes against the national heritage. Different types of crimes against the national heritage such as theft, robbery and damage of valuable cultural objects have been briefly described.

Keywords: crime, national heritage, robbery, theft, damage

Streszczenie: Badając zjawisko przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, można stosować różne metody w celu zdiagnozowania poziomu zagrożenia. Studium konkretnych przypadków przestępstw, których ofiarą padają dobra kultury, w ujęciu rocznym pozwala dostrzec tendencje w działaniach sprawców oraz pomaga wypracować metody przeciwdziałania przyszłym zdarzeniom. Wioletne badania przypadków przestępstw godzących w dziedzictwo kulturowe umożliwiają w sposób komplementarny ocenić poziom zagrożenia takimi czynami i zminimalizować ryzyko ich występowania. Opracowanie rozpoczyna coroczny cykl artykułów mających na celu systematyczne przedstawienie zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu. W tekście zaprezentowany został wybór spraw, które w ocenie autora mogą stanowić materiał pomocniczy do zdiagnozowania poziomu zagrożenia dóbr kultury we wskazanym okresie. W formie krótkich informacji ukazano przypadki różnych działań przestępczych wymierzonych w dziedzictwo, takich jak kradzieże, rabunki czy zniszczenia cennych obiektów.

Słowa kluczowe: przestępczość, dziedzictwo kulturowe, napad rabunkowy, zniszczenie

Wstęp

Analizując stopień bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego w Polsce i na świecie, należy zwrócić uwagę na wpływ zjawiska przestępczości na poziom zagrożenia poszczególnych typów dóbr kultury. Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu przybiera różne formy i jest skierowana przeciwko odmiennym jego elementom, dlatego problem ten wymaga często – w zależności od konkretnego przypadku – innego spojrzenia. Kradzież cennego obrazu z muzeum, zniszczenie gotyckiej kamienicy, nielegalny wywóz za granicę historycznego archiwium czy grabież stanowiska archeologicznego – wszystkie te działania godzą w szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. Kwalifikacja prawna takich czynów, *modus operandi* ich sprawców czy poziom szkodliwości będą jednak odmienne. Wykorzystywanie w badaniu omawianego zjawiska samych danych ilościowych dotyczących przypadków wykrytych przez organy ścigania przestępstw może prowadzić do błędnych wniosków. W takich statystykach nie będzie uwzględniona tzw. czarna liczba przestępstw, która przy niektórych zjawiskach, takich jak np. przemyt dóbr kultury, stanowi istotę problemu¹. Należy zwrócić uwagę, że odnośnie do przestępczości skierowanej przeciwko dziedzictwu kulturowemu metodą uzupełniającą

¹ Szerzej O. Jakubowski, *Zjawisko przemytu dóbr kultury*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. XXXVI, s. 108.

dane ze statystyk policyjnych, pozwalającą badać zjawisko, może być tzw. studium przypadku (*case method*). Metoda ta, polegająca na szczegółowym opisie rzeczywistego przypadku i pozwalająca wyciągnąć wnioski co do przyczyn i rezultatów jego przebiegu, może być bardzo pomocna w ocenie skali zagrożenia dziedzictwa kulturowego. Za przyjęciem tej metody przemawia fakt, że wiele dóbr kultury to przedmioty jednostkowe i niepowtarzalne, których utrata nieodwracalnie zubaża dziedzictwo kulturowe. Na podstawie konkretnych przypadków można wskazać także pewne prawidłowości w działaniach sprawców, co pozwala opracować metody ochrony zagrożonych dóbr kultury.

Podstawowe źródła danych dotyczące skali i specyfiki zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu w Polsce

Badając problematykę charakteru i skali przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, naukowiec powinien korzystać z wielu materiałów. Dopiero łączna analiza danych dostępnych z różnych źródeł pozwala właściwie ocenić zjawisko².

Jednym z głównych dostępnych źródeł informacji o przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu są dane opracowywane przez Komendę Główną Policji³. Dane za lata 1998-2011 publikowane są na stronach Policji⁴. Statystyki policyjne odnoszące się do omawianego zjawiska za lata 2012-2013 publikowane są w czasopiśmie poświęconym m.in. problemowi odzyskiwania utraconych dóbr kultury – „Cenne, Bezcenne, Utracone”⁵. W czasopiśmie tym mają być również zamieszczone statystyki obejmujące dane za 2014 r.

Według statystyk policyjnych w 2014 r. stwierdzono łącznie 1295 przestępstw, których przedmiotem były dobra kultury, co stanowi spadek o 28,8% w stosunku do 2013 r., kiedy to stwierdzono 1819 tego rodzaju przestępstw. Z ogółu przestępstw 108 stanowiło przestępstwa ścigane z ustawy z dnia 23 lip-

² Problemem w interpretacji materiałów badawczych może być różna terminologia używana w literaturze przedmiotu, odnosząca się do zakresu przedstawianych danych. Należy tu wskazać w szczególności określenia: przestępstwa przeciwko zabytkom; przestępstwa z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; przestępstwa przeciwko dobrom kultury; przestępstwa przeciwko dziedzictwu kulturowemu; przestępstwa przeciwko archiwaliom; przestępstwa przeciwko dziedzictwu archeologicznemu; przestępstwa na rynku sztuki. Wskazane określenia i ich zakres nierzadko się przenikają i są używane w różnym kontekście. Na potrzeby niniejszego opracowania autor używa najszerszego w jego opinii określenia – „przestępstwa przeciwko dziedzictwu kulturowemu”.

³ Wykorzystując dane z omawianych statystyk, należy wziąć pod uwagę, że system gromadzenia informacji przez Policję kilkakrotnie się zmieniał. Wzrost czy spadek przestępczości wykazywany w ww. danych wiązał się z innymi sposobami liczenia zgłoszeń, a nie z realną ewolucją zjawiska – szerzej O. Jakubowski, *Karnoprawna ochrona zabytków - rozważania nad kierunkami zmian prawnych*, w: K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa – Gdańsk 2014.

⁴ www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-przeciwk [dostęp: 15.05.2015].

⁵ Czasopismo to wydaje obecnie Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

ca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁶ (w 2013 r. stwierdzono 87 przestępstw). Wskaźnik wykrywalności wszystkich przestępstw skierowanych na zabór dóbr kultury narodowej w 2014 r. wyniósł 34,4%, tj. o 3,6% mniej niż w 2013 r.⁷

W przypadku informacji o zjawisku przemytu dóbr kultury dane udostępniane przez Policję należy uzupełnić o statystyki prowadzone przez Służbę Celną oraz Straż Graniczną, które to formacje w ramach pełnionych przez siebie obowiązków najczęściej stykają się z przypadkami nielegalnego wywozu zabytków za granicę⁸.

Istotnym i często niedocenionym źródłem danych dotyczących skali i specyfiki przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu jest krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Baza ta, której funkcjonowanie reguluje art. 23 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest prowadzona przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów z upoważnienia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jest ona powszechnie dostępną, prowadzoną na podstawie delegacji ustawowej elektroniczną bazą danych, która zawiera informacje o utraconych w wyniku przestępstw zabytkach⁹. Często postrzega się ją jedynie jako narzędzie wykorzystywane do poszukiwań zabytków utraconych w wyniku przestępstwa. Nie można jednak pominąć funkcji wykazu jako narzędzia zawierającego dane ilościowe pozwalające dokonywać istotnych analiz dotyczących kradzieży lub nielegalnego wywozu zabytków. Dzięki informacjom z wykazu można prześledzić zarówno geografie przestępczości, jak i ocenić, jakie rodzaje poszczególnych dóbr kultury najczęściej padają ofiarą przestępców. Jednakże by posługiwać się prawidłowo danymi krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, należy znać specyfikę procedur i przepisów dotyczących zasad wpisu informacji do tej bazy. Część informacji o kradzieżach zabytków – w przypadku szybkiego odzyskania obiektów – z założenia nie zostaje zgłoszona przez odpowiednie służby. Innym powodem niezarejestrowania obiektu jest brak odpowiedniej dokumentacji umożliwiającej jego identyfikację oraz brak wiedzy o obowiązku zgłoszenia zabytku do wykazu.

⁶ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446.

⁷ Zob. K. Czaplicka, *Przestępczość przeciwko dobrom kultury w Polsce w 2014 roku – skala zjawiska, efektywność i kierunki działań Policji* [materiały złożone do publikacji i wykorzystane za zgodą autorki].

⁸ Warto polecić opracowania zamieszczone w czasopiśmie „Cenne, Bezcenne, Utracone” przedstawicieli tych służb, zawierające dokładne statystyki wraz z pogłębioną analizą zjawiska – zob. W. Krupiński, *Nielegalny wywóz zabytków w ocenie Straży Granicznej w latach 2012-2013*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2013, nr 1-4, s. 139-141; A. Skaldawska, *Rola Służby Celnej w walce z falsyfikatami*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2009, nr 3.

⁹ Zob. P. Ogrodzki, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, w: K. Zeidler (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010, s. 148-151.

W bazie znajdują się informacje o obiektach poszukiwanych, zatrzymanych (w przypadku nielegalnego wywozu) lub odzyskanych. W 2014 r. w wykazie zarejestrowano 48 przypadki kradzieży z podziałem na miejsca, w których doszło do przestępstwa:

- muzea - 0,
- związki wyznaniowe - 9,
- cmentarze - 1,
- kolekcje prywatne - 19,
- inne - 19, m.in.:
 - galerie sztuki - 9,
 - antykwariat - 1,
 - sołectwo - 1,
 - stanowisko archeologiczne - 4,
 - kapliczka - 1.

W wyniku ww. przestępstw w wykazie zarejestrowano jako poszukiwane obiekty z następujących kategorii:

- rzeźba i drobna plastyka figuralna - 8,
- malarstwo - 21,
- meble, wyroby z drewna - 1,
- biżuteria - 5,
- ceramika - 1,
- broń - 1,
- varia - 1,
- złotnictwo - 5,
- kowalstwo/wyroby z metalu - 1,
- konwisarstwo - 2,
- numizmatyka - 2.

Wskazując na źródła informacji dotyczące skali przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, nie można zapominać o badaniach z tego zakresu prowadzonych przez wyspecjalizowane instytucje kultury, takie jak Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Przykładem mogą być badania ankietowe nad zapobieganiem przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu rozpoczęte przez Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych i kontynuowane przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów¹⁰. Wskazać należy również badania dotyczące ochrony zbiorów w konkretnych typach obiektów, takie jak ankieta na temat zabezpieczenia muzeów na

¹⁰ Ostatnie powtarzane cyklicznie badanie obejmowało rok 2012. Wzięli w nim udział wszyscy wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością¹¹ czy ankieta skierowana do bibliotek zaliczanych do Narodowego Zasobu Bibliotecznego¹².

Dane uzyskane na podstawie badań wyspecjalizowanych instytutów stanowią istotny wkład i uzupełnienie statystyk organów ścigania odnoszących się do zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu.

Wybór przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu w 2014 roku na terenie Polski

Biorąc pod uwagę to, że na terenie Polski, jak wskazują statystyki policyjne, rocznie dochodzi do setek przypadków przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu, do prawidłowego przedstawienia zjawiska niezbędna jest selekcja tych zdarzeń. Poniższe zestawienie stanowi wybór przypadków, które w 2014 r. wyróżniały się na tle innych tego typu przestępstw. Sekwencje zdarzeń dotyczących przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu w Polsce przedstawiono chronologicznie.

Styczeń

W Mysłakowicach właściciel firmy zajmującej się pozyskiwaniem złomu zburzył XIX-wieczną przędzalnię – część dawnych Zakładów Lniarskich „Orzeł”. Obiekt miał dużą wartość historyczną i kulturową i był wpisany do rejestru zabytków, co niestety nie uchroniło go przed zniszczeniem. Sprawca nie zaniechał działań związanych z niszczeniem zabytku mimo sprzeciwu wojewódzkiego konserwatora zabytków. W wyroku sądu I instancji został skazany na 2 lata więzienia w zawieszeniu na 5 lat, 80 tys. zł grzywny i 50 tys. zł nawiązki na rzecz fundacji związanej z ochroną zabytków. W procesie tym wojewódzki konserwator zabytków występował w roli oskarżyciela posiłkowego. W maju 2015 r. sąd apelacyjny zmniejszył karę 2 lat pozbawienia wolności do roku, a karę grzywny o połowę. Sprawa ta wskazuje, że podobnie jak w przypadku zburzenia w 2011 r. w Łodzi zabytkowej willi Langego obecne przepisy nie działają odstrasżająco na właściciela mającego interes w zniszczeniu zabytku nieruchomego. Nawet wobec ewidentnego celowego zniszczenia przez właściciela zabytku nieruchomego nie zapada wyrok skazujący na karę bezwzględnego więzienia.

W Kalwarii Pałacowskiej doszło do zniszczenia dwóch obrazów, które znajdowały się w kaplicach obok Sanktuarium Męki Pańskiej i Matki Bożej Kalwaryjskiej. Jeden z obrazów został częściowo spalony, na drugim uszkodzona została twarz

¹¹ Badanie ankietowe dotyczące zabezpieczenia muzeów na wolnym powietrzu przed pożarem i przestępczością obejmowało lata 2001-2012. Wzięto w nim udział 28 placówek.

¹² W badaniu ankietowym przeprowadzonym w 2012 r. przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów na 56 bibliotek, do których rozesłano ankietę, udział wzięło 48, których zbiory zaliczone były w tym okresie do Narodowego Zasobu Bibliotecznego.

Chrystusa. Uszkodzeniu uległy również same kapliczki. Wandalem okazał się 19-letni mężczyzna, który w ten sposób odreagowywał konflikt z matką.

W Krakowie doszło do włamania, w wyniku którego z prywatnej kolekcji skradziono 9 obrazów, w tym obrazy Jerzego Kossaka oraz obraz Vlastimila Hofmana. a także inne przedmioty kolekcjonerskie.

Luty

W Warszawie doszło do włamania do galerii Prima Porta. Skradziono m.in. zabytki sztuki chińskiej o łącznej wartości ok. 350 tys. zł, w szczególności figurki, spinki do mankietów, naszyjnik, miecz oraz amulety.

W Gdańsku Oliwie z kolekcji prywatnej skradziono obraz Wojciecha Gersona *Pielgrzym*. Dzieło sztuki było nabyte w Domu Aukcyjnym Agra-Art w 2005 r.

W województwie zachodniopomorskim doszło do włamania na prywatnej posesji, w wyniku którego skradziono stół okrągły, wsparty na jednej nodze w kształcie kolumny ustawionej na trójkątnej podstawie – wyrób francuski, prawdopodobnie pochodzący z końca XVIII w.

Marzec

W Poznaniu, w Muzeum Archeologicznym skradziono złotą palmetkę (ozdobny ornament w formie płatków kwiatowych), datowaną na przełom X i XI w. Sprawca ukraść obiekt w trakcie wystawy z jednej z gablot muzealnych. Dzięki zarejestrowaniu kradzieży w systemie monitoringu sprawcę udało się zatrzymać po 5 dniach od dokonania przestępstwa. Postawiono mu zarzut kradzieży dobra o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kultury.

W Głogowie doszło do włamania do przechowywanej w kazamatach w obrębie fosy kolekcji Stowarzyszenia Miłośników Głogowskich Fortyfikacji „Twierdza Głogów”. Łupem złodzieja padł ceny zbiór zabytkowej broni.

Kwiecień

W Łagiewnikach doszło do usiłowania zniszczenia obrazu Jezusa Miłosiernego w kaplicy św. Faustyny przy Sanktuarium Bożego Miłosierdzia. Sprawczynie polała go cieczą, ale dzięki indywidualnemu zabezpieczeniu dzieła sztuki za pomocą szyby nie udało się jej uszkodzić obrazu.

W Gryfowie Śląskim dwóch sprawców dokonało dewastacji i kradzieży przydrożnej zabytkowej figurki-kapliczki. Dzięki anonimowym informacjom Policji udało się zatrzymać sprawców, którzy przewozili swój łup traktorem.

Czerwiec

W Kruszynianach zdewastowano zabytkowy meczet. Świątynia ta jest najstarszą tego typu budowlą w Polsce. Obiekt ten wraz z meczetem w Bohonikach został uznany przez Prezydenta RP za pomnik historii. Podłoże dewastacji było najprawdopodobniej ideologiczne. Należy tu wskazać na pewne podobieństwo do sprawy

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

podpalenia w październiku 2013 r. meczetu w Gdańsku. Przypadki te świadczą o wzroście zagrożenia dla tego typu obiektów.

W Warszawie doszło do włamania, w wyniku którego z prywatnych zbiorów skradziono m.in. cenny obraz autorstwa Rafała Malczewskiego oraz tryptyk autorstwa Jerzego Dudy-Gracza.

Lipiec

W Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau w Brzezince zatrzymano obywatela Niemiec, który dokonał z terenu muzeum kradzieży zabytków będących świadectwem Holocaustu, tj. widelca, fragmentu nożyczek, kawałków szklanych butelek i porcelany. Sprawcy postawiono zarzut kradzieży dobra o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kultury.

Wrzesień

W Pszczynie doszło do włamania do powstającej kolekcji Muzeum Militarnych Dziejów Pszczyny. Sprawca po wybiciu podwójnej szyby dostał się do środka budynku i dokonał kradzieży wielu cennych zabytków. Wśród nich znalazły się m.in. hełmy, bagnety i odznaczenia. Skradzione eksponaty pochodziły z okresu I i II wojny światowej i powstań.

Październik

W Łodzi policjanci odzyskali oferowaną do sprzedaży na jednym z portali aukcyjnych zabytkową maskę egipską, datowaną na okres 1086-664 p.n.e., która została najprawdopodobniej nielegalnie wywieziona z Egiptu. Interesującym aspektem sprawy jest fakt, że posiadacze nabyli obiekt w USA, na co posiadają stosowne dokumenty. Przypadek ten wskazuje na problem międzynarodowego obrotu nielegalnie wywozonymi dobrami kultury, które wielokrotnie mogą być przewożone między państwami, zanim uda się je zatrzymać.

W Skoczowie doszło do uszkodzenia przez nieznanego sprawcę liczącego ponad 270 lat obrazu przedstawiającego Maryję trzymającą na rękach Jezusa. Wandal przedziurawił płótno i zostawił głęboką rysę w miejscu wizerunku twarzy Maryi.

W Rudach Wielkich włamano się do pocysterskiego kościoła, obecnie Sanktuarium Matki Bożej Pokornej. Skradziono cenne relikwie św. Walentego i bł. Karoliny Kózkówny. Sprawca dostał się do świątyni przez okno nawy bocznej kościoła. Jak wskazywały dowody, na miejscu zdarzenia najprawdopodobniej sprawca już wcześniej przepiłował kraty w oknie.

Listopad

W Państwowym Muzeum na Majdanku doszło do włamania, w wyniku którego przestępcy dostali się do niemonitorowanego baraku i wycięli otwór w jednej z metalowych gablot, w której przechowywane były pamiątki po więźniach. Skradziono 8 sztuk butów po byłych więźniach obozu.

Grudzień

W Częstochowie na Jasnej Górze doszło do napadu rabunkowego podczas wystawy odbywającej się w Arsenale pt. „Rzemiosło w hołdzie Janowi Pawłowi II”. Sprawca wybił szybę gabloty na wystawie, po czym zagarnął zbiór medalików. Wybiegając, zaatakował gazem strażnika zbiorów. Pomimo niskiej wartości materialnej utraconych obiektów sprawa ta zasługuje na uwagę ze względu na fakt użycia przemocy przez sprawcę oraz to, że zagrożenie wystąpiło w miejscu szczególnie ważnym dla kultury.

W Wałczu doszło do włamania w Muzeum Wału Pomorskiego. Sprawcy sforsowali drzwi i pomimo uruchomienia alarmu ukradli ze zbiorów m.in. karabin maszynowy MG 42 oraz trójnóg przeciwlotniczy.

Analizując zaistniałe w 2014 r. zdarzenia związane z przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu na terenie naszego kraju, warto zwrócić uwagę na rysujące się niepokojące trendy, w szczególności:

1. Zagrożenie dla prywatnych muzeów i kolekcji mających w swoich zbiorach pamiątki i broń z okresu I i II wojny światowej – tego typu podmioty są często słabo zabezpieczone, podczas gdy na terenie Polski jest duży zbyt na tego rodzaju zabytki.
2. Zagrożenie dla świątyń aktami wandalizmu – zarówno w przypadku ataku na meczet w Kruszyńskich, jak i w przypadkach destrukcji we wskazanych w tekście kościołach można było dostrzec ideologiczne podłoże przestępstwa. Zniszczenie dzieła nie było tu pochodną kradzieży, lecz celem samym w sobie. Niestety, w najbliższych latach mogą nasilić się ataki na świątynie powodowane nienawiścią w stosunku do danej grupy religijnej.
3. Zagrożenie dla dziedzictwa martyrologicznego – od kilku lat można zauważyć rozwój niepokojącego zjawiska, związanego ze wzrostem zainteresowania na czarnym rynku kolekcjonerskim pamiątkami z okresu Holocaustu. Skutkiem tego są coraz częstsze przypadki kradzieży takich obiektów. Polska jako kraj, w którym znajduje się wiele muzeów martyrologicznych, jest na nie szczególnie narażona. Jak wskazuje przykład kradzieży z terenu byłego obozu koncentracyjnego w Dachau w Niemczech w listopadzie 2014 r. fragmentu żelaznej bramy z napisem „Arbeit macht frei”, problem ten dotyka też inne kraje.

Wybór przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu w 2014 roku na świecie

Biorąc pod uwagę istotę globalizacji, należy wskazać, że zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu nie można rozpatrywać tylko z poziomu jednego państwa. Dzieła sztuki i inne dobra kultury, które zostały utracone w wyniku przestępstwa, często krążą między krajami. Skradziony we Francji obraz już po kil-

ku tygodniach może być oferowany w USA. Istnieją zorganizowane grupy przestępcze działające na terenie wielu państw, które specjalizują się w przemyśle antyków i znalezisk archeologicznych. Wydarzenia, które dotyczą jednego państwa, mogą rzutować na bezpieczeństwo dziedzictwa w całym regionie. Wojny i niepokoje społeczne powodują, że dobra kultury z terenów nimi objętych łatwiej nielegalnie pozyskać i przemyścić. Pojawienie się w jednym kraju mody na określone kategorie antyków reprezentujących dany krąg kulturowy może powodować, że dzieła będą przewożone z innych państw zarówno w sposób legalny, jak i z naruszeniem prawa. Badając poziom zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego konkretnego państwa, powinno się więc uwzględniać wydarzenia i tendencje występujące na świecie. Niezwykle pomocne może być badanie wybranych przypadków przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu na świecie, w szczególności przedstawionych chronologicznie.

Styczeń

W Syrii, w okolicach miasta Raqqā nad Eufratem doszło do zniszczenia mozaiki bizantyjskiej z VI w. Terrorysty z Państwa Islamskiego wysadzili zabytek w powietrzu. W tym okresie destrukcji uległo również wiele innych zabytków, np. statuy z al-Qatora.

Luty

Na Ukrainie podczas demonstracji i masowych protestów na Majdanie z Muzeum Historii Kijowa zostały skradzione 64 eksponaty. W szczególności łupem złodziei padły m.in. nóż z damasceńskiej stali z uchwytem z kości słoniowej, obrazy *Madonna z Dzieciątkiem*, *Chrystus* i *Wniebowstąpienie* oraz porcelanowe popiersie Katarzyny II wykonane w 1780 r. Straty wyceniane są na ok. 200 tys. dolarów.

Kwiecień

W Australii koło Melbourne doszło do włamania do muzeum, w wyniku którego sprawcy zagrabilili cenną kolekcję antyków i dzieł sztuki związanych z postacią cesarza Napoleona. Łupem złodziei padły m.in. pierścień, szarfa i włosy cesarza, ale także tabakierka oraz miniaturowe obrazy przedstawiające Józefinę i Napoleona. Sprawcy dokonali włamania w ciągu zaledwie 10 minut.

Maj

Na Ukrainie z Muzeum Wyzwolenia Donbasu w Doniecku prorosyjscy separatyści zagarnęli eksponaty w postaci egzemplarzy broni z okresu II wojny światowej.

W Syrii doszło do zniszczenia przez islamistów z Państwa Islamskiego asyryjskich posągów z pierwszego tysiąclecia p.n.e., pochodzących najprawdopodobniej z rabunkowych wykopalisk w Tell Ajaja koło ruin Szadikanni. Zdjęcia zniszczenia posągów zostały umieszczone w Internecie jako promocja działań fanatycznych terrorystów.

Czerwiec

W północnym Iraku, w okolicach Tal Afar oraz Mosulu radykalni sunnici islamiści zniszczyli 10 zabytkowych meczetów i budowli kultu. Destrukcji dokonano za pomocą buldożerów i ładunków wybuchowych.

We Francji, w Paryżu doszło do kradzieży z wystawy rzeźby *Profil czasu* autorstwa Salvadora Dali. Instytucja nie miała odpowiednich zabezpieczeń. Istotnym elementem sprawy był fakt, że w tym samym czasie na odległej 100 m dalej wystawie inny sprawca próbował ukraść inną rzeźbę, ale został przepłoszony przez zwiedzających.

Sierpień

We Włoszech, w Mediolanie z zamku Sforzów skradziono dwa XV-wieczne portrety należące do kolekcji. Sprawca wykorzystał brak indywidualnych zabezpieczeń dzieł sztuki oraz słabe zabezpieczenie całego obiektu.

We Włoszech, w Modenie z kościoła San Vincenzo został skradziony obraz *Madonna ze św. Janem Ewangelistą i Grzegorzem Cudotwórcą* z poł. XVII w. autorstwa Giovanniego Francesca Barbieri. Dzieło jest warte ok. 5 mln euro. System alarmowy znajdujący się w budowli był nieaktywny, ponieważ nie była opłacana składka ubezpieczeniowa.

Październik

W Limassol na Cyprze doszło do kradzieży wartego 6 mln euro obrazu Edgara Degasa *Balerina*. Obraz będący własnością 70-letniego kolekcjonera został skradziony w wyniku współdziałania dwóch sprawców, z których jeden włamał się do sejfów, a drugi rozmawiał z właścicielem na temat ewentualnego kupna obrazu.

Listopad

W Bawarii, koło Monachium, w byłym niemieckim obozie koncentracyjnym Dachau został skradziony fragment żelaznej bramy z napisem „Arbeit macht frei”. Skradziony fragment jest częścią wielkiej bramy wejściowej, mierzy ok. 190 × 95 cm. Do kradzieży doszło w godzinach nocnych. Przestępstwo to należy rozważyć w kontekście serii kradzieży w muzeach martyrologicznych, a w szczególności kradzieży napisu „Arbeit macht frei” z bramy głównej byłego niemieckiego obozu Muzeum Auschwitz w grudniu 2009 r.

Grudzień

W Madrycie w Hiszpanii w godzinach rannych trzech mężczyźni włamali się do galerii sztuki Puerta de Alcalá. Sprawcy na początku dostali się do sąsiednich pomieszczeń zamkniętego od ponad roku baru, następnie wybili dziurę w ścianie na teren pomieszczeń galerii i wyłączyli system alarmowy. Przez ok. 3 godziny sprawcy wynosili obrazy do zaparkowanej furgonetki. W trakcie przenoszenia obiektów przestępcy zostali zaczepieni przez strażnika z pobliskiej budowy, jednakże przekonali

go, że pracują dla galerii i przygotowują duży transport na wystawę. Ich łupem padło ok. 50 dzieł malarskich wartych ok. 400 tys. euro.

W Miami Beach na Florydzie w trakcie targów sztuki doszło do kradzieży dzieła sztuki ze stoiska galerii Leslie Smith z Amsterdamu. Ofiarą przestępców padł srebrny talerz autorstwa Pabla Picassa, zatytułowany *Visageaux Mains*, wart 90 tys. dolarów. Sprawca wykorzystał fakt złego rozmieszczenia kamer, które nie obejmowały terenu koło stoiska.

Analizując zaistniałe w 2014 r. zdarzenia związane z przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu na świecie, należy wskazać, że w porównaniu z 2013 r. doszło do mniejszej liczby spektakularnych kradzieży w muzeach¹³. Niestety, działania wojenne i terroryzm islamski spowodowały wiele nieodwracalnych zniszczeń wśród zabytków szczególnie cennych dla kultury.

Bibliografia

- Czaplicka K., *Przestępczość przeciwko dobrom kultury w Polsce w 2014 roku – skala zjawiska, efektywność i kierunki działań Policji* [materiały złożone do publikacji i wykorzystane za zgodą autorki].
- Jakubowski O., *Karnoprawna ochrona zabytków – rozważania nad kierunkami zmian prawnych*, w: K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa – Gdańsk 2014.
- Jakubowski O., *Zagrożenie zbiorów muzealnych na świecie 2013 r.*, „Cenne, Bezcenne, Utracone”, wydanie specjalne, katalog utraconych dzieł sztuki, 2013 r.
- Jakubowski O., *Zjawisko przemytu dóbr kultury*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. XXXVI, s. 108.
- Krupiński W., *Nielegalny wywóz zabytków w ocenie Straży granicznej w latach 2012-2013*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2013, nr 1-4.
- Ogrodzki P., *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, w: K. Zeidler (red.), *Leksykon prawa ochrony zabytków. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2010.
- Skaldawska A., *Rola Służby Celnej w walce z fałszyfkami*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2009, nr 3.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446.
- www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-przeciwk [dostęp: 15.05.2015].

¹³ Por. O. Jakubowski, *Zagrożenie zbiorów muzealnych na świecie 2013 r.*, „Cenne, Bezcenne, Utracone”, wydanie specjalne, katalog utraconych dzieł sztuki, 2013 r.